

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Maailma keelte ja kultuuride instituut
Kirjanduse ja teatriteaduse osakond

Renate Ilves

Eliza Orzeszkowa novelli “Gloria victis” eestindamine
Magistriprojekt

Juhendajad:

Katre Talviste – TÜ kirjandusõpetuse lektor

Marcin Raiman - TÜ poola keele
külalislektor

Tartu 2026

Autorideklaratsioon

Olen magistriprojekti kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Renate Ilves
(autor)

25.05.2026

Annotatsioon

Eliza Orzeszkowa (1841-1910) novell “Gloria victis” (1910) on üks poeetilisemaid tekste Poola kirjandusloos. Töös tutvustatakse lühidalt Orzeszkowa loomingut ja Poola ajaloolist tausta kõneall oleva teose kontekstis.

Magistrip projekti teoreetiline osa käsitleb “Gloria victis’e” eestindamisega seotud tõlkeprobleeme ning analüüsi tõlkestrateegiate rakendamisel praktilises kasutuses tuginedes André Lefevere’i ja Lawrence Venuti töödele. Töö praktiline osa on Eliza Orzeszkowa novelli tõlge poola keelest eesti keelde, mis ilmus 2026. aasta ajakirja Akadeemia 5. numbris. Separaat, mis sisaldab teose tõlget ja saatasõna, on lisatud väljaprintitud tööle.

Märksõnad: Orzeszkowa, Gloria victis, 1863, positivism

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Eliza Orzeszkowa looming ja Poola ajalooliste sündmuste taust.....	7
1.1 Eliza Orzeszkowa loomingust ja tõlgetest.....	7
1.2 Poola ajaloolistest sündmustest “Gloria victis’e” kontekstis.....	10
2. Tõlketeadooriad ja strateegiad praktikas “Gloria victis’e” näitel.....	15
2.1 Ideoloogia mõju keelendi valikul.....	15
2.2 Reaalide selgitamise probleem tõlkes	16
2.3 Epiteetide tõlkimine	18
2.4 Lauseehituse säilitamine järeltäiendite tõkimisel.....	20
Kokkuvõte.....	24
Kasutatud kirjandus.....	25
Summary.....	29
Lisa 1. Projekti tööprotsessi päevik.....	30

Sissejuhatus

Tõlkekirjanduse tähtsusest Eesti kultuuriloos on palju kirjutatud, sest tõlgitud tekst saab osaks eesti kirjandusest. See ei rikasta üksnes keelt, vaid laiendab ka ajaloolist ja kultuurilist silmaringi, vahendades eri keeleroomide kogemusi ja mõtteviise. Kui venekeelset kirjandust on Eestis tõlgitud rohkesti, siis teistest slaavi keeltest, kaasa arvatud poola keelest on tõlkeid ilmunud märksa vähem.

Eesti tõlkekirjanduse veebivõrgustiku andmetel domineerivad tõlked inglise keelest (52,71%), millele järgnevad tõlked vene keelest (11,64%). Poola keelest tõlgitud teosed paiknevad selles järjestuses alles kolmeteistkümnendal kohal (0,78%), ent võrreldes teiste slaavi keeltega (v.a vene keel) on nende osakaal siiski suurim (Eesti tõlkekirjanduse võrgustik).¹

Poola kirjandust on kaasajal enim eesti lugejani vahendanud Hendrik Lindepuu oma ladusalt loetavate tõlgetega ning selle pühendunud töö tulemusel oleme osa saanud eelkõige klassikateostest, mille kohta ta ise ütleb, et tõlgib teoseid “kus oleks eepilist mõõdet ja mis on kestnud põlvkondi ning ennast sellega tõestanud” (Lindepuu, 2024). Nende omaduste poolest paistab silma ka Eliza Orzeszkowa novell “Gloria victis”², mille eestindamine on käesoleva magistriprojekti praktiline osa. Tõlge koos saatesõnaga ilmus ajakirja Akadeemia 2026. aasta 5. numbris. Separaat sellest on lisatud ainult väljaprintitud versioonile, kuna autori valduses trükifaili ei ole. Saatesõna “Eliza Orzeszkowa novelli “Gloria victis” taustast” eesmärk oli anda ülevaade Poolat mõjutanud poliitilistest ja kultuurilistest sündmustest, mida autor poolakate vabadusvõitluse paremaks mõtestamiseks oluliseks pidas. Selles töös on saatesõnas kirjutatud kasutatud lühendatud kujul esimese peatüki alapunktis kaks “Poola ajaloolistest sündmustest “Gloria victis’e” kontekstis”. Võrreldes trükis ilmunuga on välja jäetud laiemad kirjeldused isikutest ja sündmustest ning keskendutud on ajaloolisele taustale.

Töö teoreetilises osas toetun tõlkeprobleemide käsitlemisel André Lefevere’i ja Lawrence Venuti töödele. Eesti keele, eelkõige süntaksi osas sain abi Mati Erelt jt kaasautorite keelehooldekateest. Orzeszkowa loominguga spetsiifilisemaks mõtestamiseks lähtun uurijate

¹Tõlkekirjanduse andmebaasis puudub info andmete esitamise kuupäeva kohta. Autori kirjalikule järelepärimisele vastati 4. mail, et rakenduses on andmed 2025. aasta alguse seisuga.

² Au võidetuleile (ld). Siin ja edaspidi minu tõlge. R. I.

Helena Nielepko ja Halina Bursztyńska analüüsides, mis käsitlevad “Gloria victis’e” poetilist keelt, narratiivset ülesehitust ja ajaloolist mälu.

Töö eesmärk on analüüsida, milliseid väljakutseid tõlkimine esitas ning millised tõlkestrateegiad osutusid kõige toimivamaks, et säiliks teose algupärane väärtus, kuid oleks ka 21. sajandi lugejale vastuvõetav eestikeelses sõnastuses.

1. Eliza Orzeszkowa looming ja Poola ajalooliste sündmuste taust

1.1 Eliza Orzeszkowa loomingust ja tõlgetest

Eliza Orzeszkowa (1841-1910) nimi ei tarvitse olla eesti lugejale tuttav, kuigi teda on kahel korral – 1905 ja 1909 nomineeritud Nobeli kirjanduspreemia. Esimesel korral olid soovitajate seas kaks Tartu ülikooliga seotud professorit – Leonhard Masing ja Jan Baudouin de Courtenay. Kuigi 1905. aastal valiti auhinna vääriliseks Henryk Sienkiewicz, oli kaalumisel ka preemia jagamine Orzeszkowaga. Seda siiski ei tehtud eeldusel, et see vähendab mõlema autori teose väärtust (The Nobel Prize in Literature). Teisel korral pälvis tunnustuse Selma Lagerlöf. Kui enne Nobelite jagamist olid Orzeszkowa realistliku ilukirjanduse tõlked Rootsis väga populaarsed, siis paratamatult jäid Lagerlöfi kuulsuse kasvuga Orzeszkowa teosed varju ega saavutanud Rootsis enam kunagi populaarsust. Samuti vähenes teave Eliza Orzeszkowa kohta Rootsi entsüklopeedias ja kirjandusteatmikes (Kotowska Hagström, 2008: 21-22).

Hoolimata kaotusest preemiate jagamisel ja põhjanaabrite leigusest autori vastu, kuulub Orzeszkowa Poola kirjanduse 19. sajandi teise poole ja 20. sajandi alguse olulisemate autorite hulka, kelle loominguga viimane faas on tihedalt seotud riigi murranguliste sündmustega ja rahvusliku eneseteadvuse kujunemisega.

Käesoleva magistriprojekti raames tõlkisin eesti keelde kogumiku “Gloria victis” nimenovelli, mis ilmus originaalis esmakordselt nädalalehes Tygodnik Ilustrowany 1907. aastal. Raamatuna ilmus kogumik 1910. aastal (Bursztyńska, 1996: 61,63).

Varasemalt, 1933. aastal on eesti keelde kogumikust “Gloria victis” tõlgitud novell “Hekuba” pealkirja all “Häda võidetuile”. Tõlkijaks Lydia Skomorowska – Riias sündinud eestlane, kes sai hariduse Tartus ja Rakveres ning abiellus 1919. aastal poolaka Emil Skomorowskiga. Skomorowska on tõlkinud ka mitmete teiste Poola autorite loomingut, mis on ilmunud nii raamatutena kui ka ajakirjade Maret ja Taluperenaine veergudel (Sindetskaja, 2008: 74-76).

Orzeszkowa teoseid on tõlgitud umbes kahekümnesse keelde. Nende seast on ehk kõige huvitavam näide esperantokeelne “Marta”, mille tõlkis tehiskeele looja Ludvik Lazar Zamenhof ise. Esperanto keele baasil tõlgiti see teos hiljem ka jaapani ja korea keelde (Hrodzienskaja

Prauda, 2021). Kuid autori tuntuim teos on vaieldamatult suurromaan “Neemeni ääres” (*Nad Niemnem*), millest on tehtud kaks ekraniseeringut 1939. ja 1987. aastal ning raamatu tõlkimise on oma tulevikuplaanidesse võtnud Hendrik Lindepuu (Lindepuu, 2024a). Novell “Gloria victis” jäi aga sajandiks ainult poolakeelseks (vähemasti ei ole ma leidnud selle tõlgete kohta mingit informatsiooni, ehkki samanimelisest kogumikust on teisi lühijutte tõlgitud), kuni 2008. aastal ilmus Anatol Butevitši valgevenekeelne tõlge kirjandusajakirja Dziejaslou veergudel (Butevič, 2008). 2020. aastal ilmus Valgevenes ka mahukas kogumik, mis sisaldab romaani “Neemeni ääres” ja kõiki “Gloria victis’e” kogumiku novelle (“Oni”, “Oficer”, “Hekuba”, “Bóg wie kto”, “Gloria victis”) valgevene keeles (vt Valgevene Riikliku Kirjandusajaloo Muuseumi koduleht). Kuigi vene keelde on tõlgitud hulgaliselt Orzeszkowa teoseid, siis “Gloria victis’t” nende hulgas ei leidu.

Orzeszkowat peetakse üheks poola positivistliku kirjandusvoolu juhtfiguuriks (Lukowski, Zawadski, 2019:240). Positivism hakkas levima 19. sajandi teisel poolel vastureaktsioonina romantismile, olles mõjutatud Auguste Comte’i töödest, kus teadmise aluseks seati kogemuslik ja ratsionaalne analüüs. Poola kirjaniku ja kirjandusajaloolase Czesław Miłoszi sõnul oli aga poola positivism rohkem mõjutatud Herbert Spenceri ja John Stuart Milli töödest, mis lähtusid omakorda Darwini evolutsiooniteooriast. Nende teooriate kohaselt arenesid inimühiskonnad sarnaselt bioloogiliste organismidega järk-järgult, mitte revolutsiooniliste kiirete ja murranguliste muutuste tagajärjel. Kõige radikaalsemad positivistid propageerisid kõikide revolutsiooniliste unistuste hülgamist, sest rahva väärtus ei sõltunud nende meelest riigi iseseisvusest, vaid panusest majandusse, kultuuri ja haridusse (Miłosz, 1995: 326-327). Seega eristab poola positivismi Lääne-Euroopa vastavast suundumusest olukord, kus see arenes ühiskonnas, milles puudus riiklik iseseisvus, lisaks oli värskelt meeles viimases, 1863. aasta ülestõususe lüüasaamine ning kogu eelnev romantiseeritud kangelaslikkus ja mässumeelsus oli muutunud vaid kibedaks pettumuseks. Aadli suhtes, keda enne ülistati, võeti kriitiline hoiak ning kõrgklassi hoopis süüdistati Poola-Leedu riigi languses, mis oli tugevas vastuolus vanade romantiliste vaadetega, kus Poolat kujutati kurjade naabrite ohvrina (Miłosz, 1995: 327). Seepärast sai kirjanduses domineerivaks vooluks realism, milles keskenduti argielu ja sotsiaalprobleemide kajastamisele. Peamiseks žanriks sai romaan, kuid mitte ajalooline, vaid erinevate ühiskonnakihtide tegevusele orienteeritud ja nende panustamisele moderniseerimisse. Romaani eesmärk oli teenida teadust.

Tegelaste saatus, erinevalt romantilise kirjandusest, ei pidanud sõltuma pimedast õnnest ega üliinimlike jõudude sekkumisest, sest igasugune abitustunne saatusele alistumise ees hävitaks lugeja enesekindluse. Romaan pidi sisaldama “ideed” (Miłosz, 1995: 328-329). Suurem osa Orzeszkowa kirjutatud lühijutte, sisaldavadki sellist “ideed”, olles didaktilised ja püüdes edasi anda eetilisi väärtusi. Autor ammutas materjali oma kodupiirkonna juudi peredest, väikeaadli ja talupoegade elust. Tema jutustuste keskmes on inimese eneseteostus, hoolimata sotsiaalsete olude takistustest, naiste võrdõiguslikkus, eelarvamuste kaotamine erinevate ühiskonnaklasside suhtes. Tema tegelaskujud, keda ta kohtleb kaastundega, on emotsionaalselt kaasatud kogukonna hüvangu otsingutesse (Miłosz, 1995: 351). Kuigi Orzeszkowa paljud sellised jutud on täis inimesearmastust ja tundusid tehniliselt vanamoodsad, leidis Miłosz, et autori vaimne potentsiaal avaldus hoopiski kirjavahetuses Poola intellektuaalidega (Miłosz, 1995: 350). Samas peab ta romaani “Neemeni ääres” õnnestunud teoseks eelkõige autori sügavate teadmiste osas provintsiaadli elu kirjeldamisel. Ta toob välja ka sarnasuse Mickiewiczi teoses “Pan Tadeusz” kirjeldatud küla ümbrusega ning leidis, et Orzeszkowal õnnestus proosas edasi anda oma kodumaa ainulaadne aura (Miłosz, 1995: 353). Nii nagu novellis “Gloria victis” pöördub autor ka romaanis “Niemeni ääres” kaastundega 1863. aasta ülestõusu juurde, millega ta positsioneerib end positivistlikust peavoolust mõnevõrra väljapoole (Miłosz, 1995: 355). Vähemasti võib öelda seda tema kahe olulisema teose kohta.

Ühise territooriumiga seotud kirjandlusliku pärandi tõttu peavad Eliza Orzeszkowat omaks nii poolakad, valgevenelased kui ka leedukad. Vilniuses avas kirjanik isegi oma kirjastuse Eliza Orzeszkowa i S-ka, mis sai tegutseda lühikest aega, sest tsaaririigi võimudele ei jäänud märkamata tema poolameelne tegevus ja seadustest üleastumine (Górniak, 2014: 89-90).

Valgevene territooriumil, mis kunagi oli osa Poola-Leedu liitriigist, elas Eliza Orzeszkowa peaaegu kogu elu. Hrodnas asub Orzeszkowa majamuuseum ning ta on maetud linna kalmistule. Tema panust kirjandusse ja ühiskonda tunnustatakse Valgevenes tänaseni, ehkki üldine suhtumine Poola pärandisse on riigis Venemaa-Ukraina sõja puhkemisega muutunud kahetiseks. Võimud peavad Poola mõju vaenulikuks, mis avaldub mäluaikade kaotamises või vandalismis nende vastu (vt Zerkalo, 2023 ja Gargalyk, 2025).

Poolas on Eliza Orzeszkowa, eriti aga tema novell “Gloria victis” kogunud populaarsust. Teose põhjal välja töötatud keeleõpik välismaalastele (Nowak, Statsiak, 2020) ning kirjastused on sõja puhkedes hakanud novelli kordustrukke üha uuesti välja andma. Vaieldamatult kinnitab see, et teos pole jäänud ajaloo hämarusse, vaid elab edasi ka tänases muutunud maailmas.

“Gloria victis” on žanriliselt liigitatud novelliks. Novelli staatuse on see saanud poola positivismiajastu kontekstis, mil novell oli romaanižanri vastand (Budrewicz, 1996: 42). Klassikalises mõttes ei sobitu see novelližanri, sest lugeja saab kohe alguses teada ülestõusu veristest sündmustest ja seega puudub teoses pinge loomine ja üllatuslik lõpplahendus. Seepärast nimetataksegi teost nii novelliks kui ka jutustuseks.

Novellil “Gloria victis” on oluline koht Poola kultuurimälus, kuna see käsitleb 1863. aasta jaanuariülestõusu³ reaalseid sündmusi, kuid mitte inimeste, vaid looduse vaatepunktist. Hääle saavad puud, tuul ja taimed. Loodus ei ole siin pelgalt taust, vaid tundeküllane tunnistaja – mälu ja identiteedi kandja, kes jutustab unustatud kangelaste loo. Kui novellis puuduks vihje aastarvule, oleks see sobilik hümn igale vabadusvõitlusele. Selline fiktsionaalpoetiline raamistik loob võimaluse läheneda ajaloolisele traumale mitte pelgalt faktitäpsuse, vaid hoopis kujundliku ja emotsionaalse tõlgenduse kaudu, kus loodusele on antud keskne koht minevikukogemuste sidumiseks kultuurilise identiteedi ja kollektiivse mälu. Teose eripära avaldub eeskätt selle lüürilis-sümbolistlikus laadis, mis eristab seda tavapärasest realistlikust proosast.

1.2 Poola ajaloolistest sündmustest “Gloria victis’e” kontekstis

Poola on olnud küllaltki liberaalsete väärtuspõhimõtetega riik juba keskajast. Riigi nimigi – Rzeczpospolita, mis tuleneb ladinakeelsest *Res Publica*, viitab valitsemise vormile, mitte rahvusele. Paljurahvuselises riigis valitses ajastule mitteomane ususallivus, kuningad olid valitavad, 3. mail 1791. aastal võeti vastu põhiseadus, mis oli Euroopa esimene ja maailmas teine konstitutsioon USA järel, ning seimis kehtis *liberum veto*, mis nõudis, et otsused tuleb langetada konsensuslikult kõikide osaliste poolthäälega. Paraku olid need suured vabadused ka Poola

³ Jaanuariülestõus oli Poola rahvuslik ülestõus Vene impeeriumi vastu, mis algas 22. jaanuaril 1863 ja lõppes 1864. aastal.

omariikluse hukatuseks, sest Poola aadel – šlahta, ei lähtunud otsuste tegemisel tihtipeale mitte Poola riigi, vaid omakasu huvidest. Nii oli võimalik mõjukatel naabritel altkäemaksu pakkudes sekkuda riigi siseasjadesse. Selle tulemusel oli Venemaa impeeriumi mõjuvõim 17. sajandi lõpus ja 18. sajandi alguses Rzeczpospolitas kanda kinnitanud ja sisuliselt oli Poola muutunud Venemaa vasalliriigiks, mis ohustas Preisimaad ja Habsburgide Austria keisririiki. Kolm naabrit jagasid Rzeczpospolitat 18. sajandil kolmes etapis – 1792, 1793 ja 1795 kuni endine Euroopa suurvõim – Poola-Leedu ühendatud riik maailmakaardilt 123 aastaks kadus. Aastatel 1815–1867 moodustatud Kongressi-Poolat ei saa päris iseseivaks riigiks pidada, sest see oli personaalunioonis Venemaaga, mis tähendas, et riigipeaks oli tsaar. Kuigi Poolas jäi kehtima oma põhiseadus, mis oli üks kõige liberaalsemaid 19. sajandil, seadusi võttis vastu Poola seim, riigil oli oma sõjavägi, riigieelarve, ja tollipiir, mis eraldas Poolat ülejäänud Venemaast, siis Vene tsaaride arusaam liberalismist oli üsna piiratud. Seimilt võeti ära igasugune kontroll eelarve ja armee üle ning vastutavatele kohtadele määrati venemeelseid ametnikke (Lukowski, Zawadski, 2019: 193).

Loomulikult ei olnud poolakad tekkinud olukorraga rahul juba Poola esimestest jagamistest alates 18. sajandil lõpul. Esimene ülestõus toimus 1794. aastal Tadeusz Kościuszko juhtimisel. Ülekaaluka Venemaa armeega võideldes said ülestõusnud lüüa ja Kościuszko langes vangi (Lukowski, Zawadski, 2019: 168). 26. novembril 1796 vabastas tsaar Paul I Kościuszko tingimusel, et ta ei naase enam kunagi Vene impeeriumi aladele.

Järgmine suurem vastupanu leidis aset aastatel 1830–1831, mil puhkes novembriülestõus⁴. Sel ajal omas Poola veel oma armeed, mis osutas tulist vastupanu, kuid jäi lõpuks siiski arvulises ja sõjalises ülekaalus vastasele alla. Sellele järgnes 1846. aastal ülestõus Krakówis. 1815. aasta Viini kongress otsuse tulemusena moodustatud Krakóvi vabariik kujunes oluliseks kaubandus- ja majanduskeskuseks ning oli võrreldes teiste Poola aladega tunduvalt kõrgema arengutasemega. Samuti oli seal talurahva olukord heal järjel, erinedes märgatavalt naabruses asuvast Galiitsiast, mis kuulus Austria võimu alla (Lukowski, Zawadski, 2019: 197). Just Galiitsiast kujunes Poola poliitilistes ringkondades idee alustada uut katset Poola alade ühendamiseks. Selle plaani elluviimisel põrkuti aga Ukraina rahvuslaste huvidega, kelle

⁴ Novembriülestõus algas 29. novembri ööl vastu 30. novembrit 1830 ja lõppes 21. oktoobril 1831.

eesmärgid ei langenud kokku Poola poliitiliste püüdlustega (Lukowski, Zawadski, 2019: 219), mistõttu ka 1846. aasta poolakate iseseisvuspüüe suruti maha.

Novembriülestõusu läbikukkumine tõi kaasa emigratsioonilaine, mida Poola historiograafias tähistatakse mõistega Wielka emigracja (*Suur emigratsioon*). Suureks nimetatakse seda mitte ainult pagulaste arvu, vaid ka selle ulatusliku mõju pärast Poola vabadusvõitluse toetuseks. Emigratsioonis kujunesid välja aktiivsed poliitilised ja intellektuaalsed ringkonnad, kes hoidsid Poola omariikluse idee järjepidevust ning mõjutasid Euroopa avalikkust Poola iseseisvuspüüdeid toetama.

Eksiilis tegutsenud silmapaistvamate isikute hulgas väärivad esiletõstmist sellised tuntud loomeinimesed nagu Adam Mickiewicz, Frédéric Chopin ja Michał Kleofas Ogiński, aga ka võõrvägedes teeninud kindral Jan Henryk Dąbrowski.

Kui 1850ndate lõpu ja 1860ndate aastate alguses toimusid Itaalia ühendamise katsed (vt Gaca, Witkowski, 2011), avaldasid need märkimisväärset mõju Poola vabaduse eest võitlevates ringkondades. Aset leidnud sündmused äratasid võltslootuse, et ka poolakad võivad oodata välist toetust, eeskätt Prantsumaalt. Giuseppe Garibaldi juhitud ülestõus ja selle edu mõjusid samuti innustavalt, tugevdades veendumust, et rahvaalgatuslik vastupanu võib osutada tõhusaks ka Vene impeeriumi sõjamasina vastu.

Suur võitlustahe ja entusiasm, mida poolakad teiste riikide vägedes üles näitasid, jäid paraku tasumata. Oodatud abi jäi tulemata, mistõttu Poola iseseisvuspüüdlused jäid sisemise vastupanu tasandile.

Tsaar Aleksander II troonile astumine 1855. aastal tõi kaasa liberaalsemad reformid: kinnipeetutele anti amnestia, peatati sõjaväkke värbamine, avati Varssavi meditsiiniakadeemia, leevendati politseikontrolli ja tühistati paljud ühiskondliku tegevuse piirangud (Lukowski, Zawadski, 2019: 222). Professor Andrzej Szwarci hinnangul oli Aleksander II valitsusaeg täis kahepalgelisust, mida illustreerib hästi tsaari visiit Varssavisse 1856. aastal. Kohtumisel Poola aadliga Łazienki palees lausus tsaar kuulsaks saanud sõnad: “point de rêveries, messieurs” (ärge hellitage illusioone, härrased). Kuigi seda fraasi on hiljem korduvalt tsiteeritud, jäetakse sageli tähelepanuta sellele eelnenud mõte. Nimelt rõhutas Aleksander II, et on oma isa Nikolai I-se

Poola-suunalise poliitika jätkaja, öeldes otse välja, et “see, mida minu isa tegi, oli hästi tehtud” (Szukała, 2016). Näiliselt pakkuski Venemaa rohkem vabadusi, hariduses hakkas taas domineerima poola keel ja ka tsensuuri leevendati, kuid Poola riigi uuestisünniks ei olnud impeeriumil ei valmidust ega taht. Tähtsaks see ju ulatuslike territooriumide loovutamist, mis olid juba aastaid Venemaa koosseisus.

Viimasest suurest vastuhakust 1830ndate aastate alguses oli möödunud juba üle kolmekümne aasta, ent poolakad polnud veel ikka saavutanud iseseisvust. Selline olukord viis paratamatult leppimatud vabaduseihkajad uue ülestõusu kavandamiseni.

1863. aasta jaanuariülestõus, millest kirjutab Eliza Orzeszkowa oma novellis, kujunes Poola 19. sajandi vastupanuliikumises kõige ulatuslikumaks ning tähenduslikumaks. Selle põhjused ei piirdunud üksnes poliitilise rahulolematusega, vaid olid tingitud rahvuslike ja imperiaalvõimu põhimõtete kokkupõrkest. Poolakatel oli välja kujunenud selge ajalooline identiteet, oma keel ja kultuuriline järjepidevus, mis toetas arusaama, et nad moodustavad rahvuse ja rahvusel on õigus oma riigile.

Eliza Orzeszkowa on öelnud, et ülestõusu temaatika käsitlemine oli seotud eesmärgiga kujutada 19. sajandi viimast rahvuslikku vabadusvõitlust kunstilises vormis, lootuses, et see võib taas elustada patriootilisi tundeid nende seas, kelle usk isamaa vabadusse oli tema hinnangul jahtumas. Ka soovis ta näidata Poola aadli, eeskätt mõisnike kihi panust kangelaste ja märtritena, vastukaaluks kriitilistele ja vaenulikele hoiakutele selle ühiskonnarühma suhtes peale ülestõusu mahasurumist (Bursztyńska, 2013: 10).

Kuigi ka jaanuariülestõus suruti maha, ei viinud see Poola rahvusliku identiteedi katkemisele. Vastupidi – 19. sajandi teisel poolel tugevnes kultuuriline eneseteadvus ning kujunes välja rahvuslik narratiiv, milles poolakaid esitleti kangelaslike vabadusvõitlejatena. Selles kujutluses omistati neile ka Lääne kultuuriruumi kaitsjate roll. Poolat koheldi impeeriumis kui lääne tsivilisatsiooni Trooja hobust ja slaavlaste reeturit, kes püüdis hävitada “püha Venemaad” (Szukała, 2016).

Poola 19. sajandi ülestõusud näitasid selgelt, kui piiratud olid väiksemate rahvaste võimalused oma poliitilist saatust kujundada olukorras, kus otsuseid määrasid eelkõige suurriikide strateegilised huvid.

Poola iseseisvus 11. novembril 1918, mil marssal Józef Piłsudski kuulutas “uuestisündinud ja iseseisva Poola Vabariigi” ilmumisest kaardile, ehkki seegi kord kõigest 1939. aastani.

2. Tõlketeooriad ja strateegiad praktikas “Gloria victis’e” näitel

2.1 Ideoloogia mõju keelendi valikul

Kõige kitsamas tähenduses käsitatakse tõlkimist suulise või kirjaliku teksti vahendamisenä ühest keelest teise. Ent juba 20. sajandi teises pooles hakkasid tõlketeadlased märkama, et tõlkija otsust keelendi valikul mõjutab nii tõlkijat ümbritseva kultuuriruumi ajalooline taust kui ka kaasaegsed väärtushinnangud, mis tähendab, et ideoloogial on tõlkepraktikas oluline roll.

Tõlketeoreetikud André Lefevere ja Susan Bassnett käsitlevad tõlkimist kui originaalteksti ümberkirjutamist, rõhutades, et kõik ümberkirjutused, sõltumata nende eesmärgist, peegeldavad kindlat ideoloogiat ja poeetikat. Sellest tulenevalt kujutab tõlkimine endast paratamatult teatavat manipuleerimist kirjandusega, mille eesmärk on teksti kohandamine vastuvõtva kultuuri ja ühiskonnaga (Lefevere, 2017: vii).

Orzeszkowa novellis “Gloria victis” tuleb mitmel korral ette sõna *towarzysz*, millel on eesti keeles olemas ekvivalent ‘seltsimees’. Eesti keele seletava sõnaraamatu järgi on sellel kaks tähendust: 1. kaaslane mingis tegevuses v. olukorras; saatusekaaslane; sõber; 2. Nõuk. idee- ja võitluskaaslane (EKSS). Ka poola keele seletav sõnaraamat annab sõnale *towarzysz* sarnased seletused (SJP). Kui Poola kultuuriruumis on sellel sõnal pigem positiivne konnotatsioon, siis Eestis seostub see tugevalt nõukogudeaegse tähendusvarjundiga. Tõlke seisukohalt tekitab selline tähendusnihe olulise probleemi. Kuigi *seltsimees* on semantiliselt kattuv ekvivalent, võib selle kasutamine eesti lugejas aktiveerida soovimatuid assotsiatsioone nõukogude ideoloogiaga, mis ei kuulu originaalteksti ajaloolisse konteksti. Kuid 19. sajandi kirjanduses, sealhulgas Orzeszkowa loomingus, viitab see eeskätt kaaslusele, ühisele võitlusele ja saatusele, ilma hilisema totalitaarse ideoloogia varjundita. Seetõttu eelistasin enamikel juhtudel jääda originaaltekstile truuks ja kasutada ekvivalenti *seltsimees*:

Towarzysze w ścisłą gromadkę wokół niego skupieni patrzyli, słuchali, wszyscy go wzrostem, szerokością ramion, męskimi zabarwieniami twarzy przewyższając (Orzeszkowa).

Seltsimehed jälgisid ja kuulasid, kogunesid ta ümber puntrasse; kõik temast pikemad, õlgadest laiemad, hoopistükkis mehelikemate näojoontega (Orzeszkowa, 2026: 795).

Erandi tegin ühes situatsioonis, mille konteksti minu arvamuse kohaselt sobis *kaaslane* paremini. Tütarlaps on oma uude tuttavasse kiindunud ja emotsionaalne reaktsioon, mis neist välja paiskub, ei seostu hästi seltsimehelike tunnetega:

[---]aż dnia pewnego, za sprawą nowego **towarzysza**, dziewczyna zapłakała krótko, lecz rozpacznie (Orzeszkowa).

[---]kuni ühel päeval nuttis neiu oma uue **kaaslase** ees silmad peast (Orzeszkowa, 2026: 788).

Seega võib Lefevere'iga nõustuda kui ta väidab, et tõlkeprotsessi igal tasandil on võimalik näidata, et kui keeleline kaalutus satub konflikti ideoloogilise kaalutlustega, kipub viimane võitma (Lefevere, 1992: 39), sest tervikteks arvestades jäin ma suures osas autorile truuks, kuid muutsin ühes kohas keelendi just ideoloogilistel kaalutlustel.

2.2 Reaalide selgitamise probleem tõlkes

Ameerika tõlketeoreetik Lawrence Venuti tõi tõlketeadusesse sellised mõisted nagu “kodustamine” (*domestication*) ja “võõrapärastamine” (*foreignization*). Kodustamine hõlmab lähteteksti kohandamist, muutes selle sihtkeelsele publikule kättesaadavamaks. Selle tulemusel võivad tekstist kaduda originaali kultuurilised ja ajaloolised erisused, sest need on tõlkekeele lugejale tundmatud. Võõrapärastamise strateegia seevastu säilitab need erisused, millega rõhutab lähte- ja sihtkultuuri erinevusi. See lähenemisviis võib aga teksti mõistmist raskendada, nõudes tõlkijalt allmärkuste lisamist ja sihtkultuurile võõraste mõistete selgitamist (Venuti, 2004: 20). Oma töödes hindab Venuti praegust tõlkeolukorda Ameerika Ühendriikides ja näeb selles pealiskaudset suhtumist originaalteksti. Ta on märganud valdavalt tõlkijakeskset teksti kohandamist sihtkeele lugejale, mille tulemusel kaovad lingvistilised ja kultuurilised erinevused, selle asemel, et lugejat harida ja neid edasi anda (Venuti, 2004: 14).

Venuti käsitus osutub veenvaks eelkõige selgelt määratletavate reaalide kontekstis, ent probleem muutub keerukamaks juhtudel, kui teksti autor ei nimeta neid otsesõnu, vaid üksnes vihjab kultuurispetsiifilistele elementidele. Sellised vihjed on lähtekultuuri lugejale enesestmõistetavad, kuid võivad sihtkultuuris jääda mõistetamatuks või koguni märkamatuks. Niisugustes olukordades seisab tõlkija valiku ees, kas riskida tekstisisese selgitamisega, kasutada joonealust märkust või säilitada algupärane implitsiitsus, jättes lugeja mõnes mõttes ebamugavasse, kuid samas tõlgendust otsivasse positsiooni, mis eeldab kaasamõtlemist.

Just sellised elemendid esinevad varjatud kujul Eliza Orzeszkowa jutustuses. Poola kultuuriruumis ei vaja need täiendavat selgitust, kuid eesti lugejale võib nende tähendus jääda märkamatuks. Need on aga väga olulised Poola rahvusliku uhkuse sümbolid.

Wtedy **czapka kwadratowa** krwawiła się mu nad czarnymi jak noc włosami, dłoń leżała na głównej szabli, a za silnymi ramionami leciał poszum **niewidzialnych skrzydeł... owych dawnych** (Orzeszkowa).

Seejärel veretas **nelinurkne peakate** öömustadel juustel, peopesa toetus mõõgapidemele, aga tugevate käte tagant paiskus õhku **nähtamatute tiibade** sahin... **nende endisaegsete** (Orzeszkowa, 2026: 786).

Kui *czapka kwadratowa* ehk *rogatywka* puhul on tähendus üldjoontes selge, sest viide mütsile on juba olemas. Poola nelinurkne peakate on sõjaväevormi element, mida on Poolas kasutatud läbi mitme sajandi ja mis on oma iseloomulike nurkade poolest äratuntav ka tänapäeval meedia vahendusel.

Tekstis mainitud „tiivad“ ei pruugi aga eesti lugejas esile kutsuda mingeid assotsiatsioone, sest nende tähendus eeldab ajaloolist ja kultuurilist taustateadmist. Poola tiivulised husaarid olid keskaegse Euroopa kõige kardetumad ratsaväelased, kes päästsid 1683. aastal Viini moslemite käest ja 17. sajandi Saksa palgasõdurite lepingutes oli klausel, et nad võitlevad truult oma isanda eest, kuid nad ei võitle tiivuliste husaaride vastu. Tiivulisteks nimetati neid seepärast, et hobuse sadula või sõjamehe selja külge kinnitati kõrged puidust raamid, mis olid kaunistatud lindude sulgedega. Nende täpset otstarvet ei teata tänaseni. Mõned uurijad on arvanud, et liikumisel tekkinud sahin võis hirmutada vastase hobuseid, kuid üldlevinud seisukoha järgi kandsid need pigem sümboolset ja esteetilist tähendust – märkides sõdalaste aadlipäritolu ning väeüksuse aukartustäratavat väärikust. Tiivulised husaarid olid varustatud viiemeetriste piikidega, mille löögijõule ei olnud tollal teistes armeedes võrdset (vt Kroon, 2014: 274; Väli, 2022).

Lawrence Venuti “kodustamise” ja “võõrapärastamise” teooriat antud näite puhul rakendada ei saa, sest puudub otsesõnu reaali mainimine. Oluline on ennekoike see, et tõlkija ise tunneb kultuurispetsiifilise allusiooni tekstis ära ning saab seejärel otsustada kui nähtavaks see sihtlugejale teha.

Lugejana meeldiks mulle kui tundmatud rahvuspetsiifilised sümbolid, eriti varjatud kujul teksti peidetud nagu kõneall olevas novellis, oleksid joonealuse märkusena selgitatud. Antud juhtumi puhul ilmus novell ajakirjas Akadeemia saatesõnaga, milles kirjutasin “tiivulistest husaaridest” ja

viitasin ka kohale tekstis, kus Orzeszkowa nendest mõista annab. Seega polnud sel korral vajadust autori teksti tõlgendamisega sekkuda ega ka joonealuseid märkusi lisada. Samas suunab see teema siiski edasisele mõttearendusele varjatud reaalse selgitamise või mitteselgitamise vajalikkuse üle, sest kui vihje ajaloolisele kultuuritaustale jääb märkamata, võib kaduma minna osa ideelisest alltekstist ja selle emotsionaalsest mõjust.

2.3 Epiteetide tõlkimine

Nagu sissejuhatuses osutatud, on Eliza Orzeszkowa loonud teoses “Gloria victis“ rahvusliku mälunarratiivi fiktiivses vormis antropomorfsete tegelastega.

Helena Nielepko, Hrodna ülikooli poola keele ja kirjanduse lektor, on uurinud impressionistlikke kirjeldusi Orzeszkowa novellis “Gloria victis” ning samas töös on ta tähelepanu alla võtnud ka tuulele antud püsiva epiteedi. Muinasjutulistes teostes on epiteetide kasutamine iseloomulik, kuid tavapäratu on epiteet ise - prędki ‘*kiire*’, mis pole loomulik ka poola keelele (Nielepko, 2019: 331).

Ka eesti keeles ei ole kombeks tuult *kiireks* nimetada – pigem omistatakse tuulele sellised tunnused nagu näiteks *vali*, *tugev* ja *leebe*. Seetõttu on tõlkija valiku ees, kas jääda truuks autori ebatavalisele sõnakasutusele või asendada see sihtkeeles sünonüümse epiteediga, mis annaks paremini edasi muinasjutulist stiili. Esimese valiku puhul säiliks autori individuaalne stiil ja keeleline eripära, teisel juhul paraneks teksti loetavus ning muinasjutuline aines haakuks sujuvamalt teose sisuga. Siinkohal otsustasin sünonüümi kasuks tõlkekohtumakuse vätimiseks ning *kiirest* tuulest sai tõlkes *väle* tuul:

Przelecial wiatr prędki nad łakami rozleglymi, łagodną pieszczotą muskając w locie rumiane smółki i czerwone szczawie, łagodną swawolą w drobne fale marszcząc tęczowe wód powierzchni, aż rozwinęła się przed nim wstęga wody wcale niż tamte inne, cicho stojącej w korycie rękoma ludzkimi wyżłobionym (Orzeszkowa).

Väle tuul vuhises üle avarate niitude, hellitades õhulise puudutusega roosatavaid tõrvalilli ja punaoblikaid, hullas mänglevalt väikestel lainetel, virvendas vikerkaarelisi veepindu, kuni tema ette ilmus veeriba, mis erinevalt teistest soikus vaikselt inimkätega nikerdatud künas (Orzeszkowa, 2026: 780).

Nimetatud lõik toob esile teisegi teadliku tõlkelahenduse. Parema semantilise ja stilistilise sobivuse saavutamiseks asendasin tegusõna *lecieć* (*lendama*) verbiga vuhisema, mis minu

hinnangul vahendab täpsemalt tuule kärsitut ja hoogsat dünaamikat, sest staatilisus pole talle omane.

Lecial wiatr światem ciekawy, niespokojny, słuchał gwarzeń, opowiadał wód, zbóż, kwiatów polnych, drzew przydrożnych i — szumiał (Orzeszkowa).

Vuhises tuul maailmast põnevil, läbematult kuulatas vestlusi, mida jutustasid veed, viljaterad, põllulilled, teeärsed puud, ja puhus (Orzeszkowa, 2026: 779).

Orzeszkowa novellis pole tuulest vähemtähtsad metsapuud – tamm, kuusk ja kask. Looduses on nad vaikivad tunnistajad, ent tuulele avatud sõbrad ja jutukaaslased. Poola kirjandusteadlase Halina Stefańska-Bursztyńska sõnul on peamine jutuvestja tamm, kelle mõtteid täiendavad kask ja kuusk. Tamme jutustus on küllastunud subjektiivsest maailmatajust, mis ületab inimkogemuse piirid ning sümbolises mõttes on ta vahendaja maa ja taeva vahel. Euroopa kultuuriruumis seostub tamm tugevuse ja pikaalisusega, mis teeb temast minevikusündmuste elava mälestusmärgi. Tamme teadmistepagas annab talle justkui ülemusliku hoiaku nähtuste ja tegelaste suhtes, mida ta kirjeldab ning mis ei kuulu vaidlustamisele (Bursztyńska, 1996: 68-69). Kask aga sümboliseerib elu, armastust ja kevadet. Ta tungib noore Tarłowski tegelaskuju psüühikasse, jälgides tema käitumist, milles märkab õilsaid tundeid looduse ja isamaa vastu. Läbi Tarłowski hoiakute süüvib kask sõdade geneesi kui vägivalla väljendusse (Bursztyńska, 1996: 69). Kuuske on aga kujutatud sõjamehena, kes sekkub vestlusesse sõja-alaseid teadmisi puudutavate teemadega (Nielepko, 2019: 333). Personifitseerides loodusobjekte, loob Orzeszkowa maailma, milles loodus ei ole pelgalt taust, vaid aktiivne osaline, kes mäletab, leinab ja kõneleb.

Kuigi esmasel mainimisel on kõikidel puudel epiteetid, siis need ei ole teoses püsivad, kuid annavad kohe ettekujutuse, et tamme näol on tegemist elutarga ja auväärt vanuriga, kask kehastab noort tütarlast ja kuusk relvajõudude võitlejat.

Kui poola keeles rõhutatakse tamme puhul heas mõttes uhkust või isegi teatavat üleolekut ja jõulisust, siis tõlkides seostus minul tamm kõige rohkem aristokraatliku hoiakuga, mis viitab kaudselt Orzeszkowa päritolule. Sellest lähtudes valisin tamme kujundlikeks täienditeks *suursugune* ja *tugev*.

Kase epiteedi puhul – *sihvakas* – kasutasin ekvivalenti eesti keeles, sest see kannab edasi nii visuaalset tunnust kui ka teatavat esteetilist mõõdet, mis seostub nooruse ja kergusega. On siin ju osutatud noorele pikkade patsidega tütarlapsele.

Kuusk sümboliseerib sirget, teiste seast tänu oma pikkusele enim välja paistvat tegelaskuju, kellel on parim ülevaade toimuvast. Sõnasõnalises tõlkes poola keelest oleks selle eestikeelne vaste *püstine*. Arvestades, et kontekstis esineb ka kiivri motiiv, seostub kuusk selgelt sõjamehe kujundiga. Seetõttu kasutasin tõlkes kõnekeelset täiendsõna *traksis*, mis koondab endas sõjamehele omaseid jooni, nagu valmisolek, distsipliin ja sirgeseljalisust.

Wtedy **dąb wyniosły i silny**, któremu kępa zwisających w dół gałęzi czyniła brodę długą, **brzoza wysmukła** i cała w długich, ku ziemi opadających warkoczach, **świerk wyprostowany**, w hełmie z iglicą strzelistą na szczycie, odpowiedzieli chórem przyciszonym szumów[---] (Orzeszkowa).

Seepeale **suursugune ja tugev tamm**, mille puhmas oksad olid kasvatanud talle pika habeme, maani ulatuvate pikkade patsidega **sihvakas kask**, teravatipulise kiivriga **traksis kuusk**, vastasid summutatud kohinal kooris[---] (Orzeszkowa 2026: 781).

Epiteetide tõlkimisel lähtusin originaalteksti kujundlikkusest ning püüdsin säilitada nende tähenduskihtide rikkuse ka eesti keeles, lisades samal ajal muinasjutulise kerguse ja lihtsuse, et tagada teksti poeetiline sidusus ja loomulikkus sihtkeeles.

2.4 Lauseehituse säilitamine järeltäiendite tõkimisel

Eliza Orzeszkowa keel on retooriliselt kõrgelennuline, emotsionaalselt laetud ja kujundirohke. Tõlkimise käigus tekkis mitmeid momente, kus tuli langetada otsus: kas järgida originaalteksti keerukat ja sageli lauseehituslikult koormatud süntaksit, milles üks liitlause seob mitut osalause või kohandada see lugeja mugavuse seisukohast eesti keelele omasemate lauseehituse reeglitele, et tagada sujuv loetavus.

Lauseehituse abil saab autor kujundada mõtte edasiandmise viisi ja tempot, sest see annab tekstile dünaamika. Kui lühikesed laused väljendavad paremini mõnda ajatut tõde või konkreetset tegevust, siis pikad laused annavad tekstile ühtlasema rütmi ning võimaldavad mõttekäike edasi anda mitmetahulisemalt (Ehala, 2000: 207-208). Just selline stiil, mis põimib lausesse järeltäiendid ja seega teeb laused pikemaks, on omane Orzeszkowale. Teisest küljest ei ole järeltäienditega laused alati pikkusele orienteeritud. Järeltäiendiga rõhutab Orzeszkowa

peamiselt nimi- või määrsõnu, mis täpsustavad öeldut. Autor kasutab selliseid järjestikuseid täiendeid lause lõpus, mis pole omased ei poola ega ka eesti keelele. Kuid järelasendeid kasutataksegi peamiselt just ilukirjanduskeeles ja emotsionaalses kõnekeeles täiendi esiletõstmiseks (Erelt jt, 2020: 476).

Illustreerimaks, milliseid otsuseid ma vastu võtsin, et säilitada autori stiili järeltäiendite tõlkimisel, toon mõned näited. Näidete valikul olen teadlikult eelistanud lühemaid lauseid, et fookus püsiks järeltäienditel.

Alloleva näite puhul on näha, kuidas järeltäiend intensiivistab põhisõnale – *südameid* omistatud tähendust ning mõjub lause lõpus tajutava iseseisva elliptilise lausena – *altarile ohvriks tooduid* [südameid].

Śpi w niej wiele serc mężczyzn, **spalonych na oltarzu...** (Orzeszkowa)

Seal puhkab palju julgeid südameid, **altarile ohvriks tooduid...** (Orzeszkowa, 2026: 782)

Kui oleksin tõlkides koma asendanud punktiga – *Seal puhkab palju julgeid südameid. Altarile ohvriks tooduid...* –, muutuks teine lause eraldatuks fragmentaarseks lisandiks, mitte ei tugevdaks südame ohvrimeelset ja kangelaslikku kujundit. Samuti läheks kaduma autori retoorilis-paatoslik väljenduslaad.

Eesti keelele omasema eestäiendi kasutamine ei tuleks selles lauses kõne alla, sest nimisõnal *südameid* on juba kaks täiendit: *palju* ja *julgeid*. Kui lisada nende ette veel täiend *altarile ohvriks tooduid*, muutuks lause raskepäraseks ja stiililiselt kohmakaks: *Seal puhkab palju julgeid altarile ohvriks tooduid südameid*, mis eeldaks mõne lauseliikme kaotamist tõlkes.

Tegelikkuses ei valmistanud selle lause tõlkimine raskusi, kuna järeltäiendi säilitamine võimaldas hoida lause stilistilist terviklikkust ka eesti keeles ja jätta rõhuasetus *südame*-kujundi tähendusvälja intensiivsusele. Eespool toodud näidete varal tõin välja alternatiivsete lahenduste mõju lausestusele, mis oleksid kaotanud kujundist autoripoolse emotsionaalse laetuse.

Järgmises näites pööran tähelepanu mitme järeltäiendi olemasolule lauses ja selle tõlkimisele.

Rodzinny dom jego stał niezbyt stąd daleko, **od podstaw do szczytu opleciony bluszczem, otoczony gęstwiną drzew odwiecznych, rozłogiem pól żyźnych** (Orzeszkowa).

Tema kodumaja polnud siit kaugel, **maast katuseharjani luuderohtu põimitud, ümbritsetud põliste puude tihnikust, viljakate põldude avarusest** (Orzeszkowa, 2026: 786).

Selles lauses mõjuvad järeltäiendid samaaegselt põhisõna *kodumaja* laienditena – *maast katuseharjani luuderohtu põimitud, ümbritsetud põliste puude tihnikust*. Iga järgnev järeltäiend lisab uue visuaalse kihi, tuues lugeja ette järk-järgult avaneva pildi. Huvitav on siin ka põhisõna ülekandumine poolelt lauselt, sest viimane järeltäiend ei käi enam *kodumaja* kohta, vaid nihkub sõnale *ümbritsetud – ümbritsetud põliste puude tihnikust, viljakate põldude avarusest*, ehkki on selge, et kõik loetletud järeltäiendid kirjeldavad tervikuna sama referenti, milleks on *kodumaja*. Seega tekib ahelstruktuur, kus järeltäiendid ühes lauses ei laiene ainult ühele sõnale, vaid mitmele. Selline Orzeszkowale iseloomulik lause ülesehitus on detailirohke ja rütmiliselt voolav ning tõlkes oli võimalik autori stiil samaväärselt säilitada.

Kui tüüpiline järeltäiend on mitmesõnaline ja enamasti on ühesõnaline järeltäiend lausa võimatu (Erelt jt, 1993: 116), siis Orzeszkowa puhul esineb ka ühesõnaliste järeltäiendite juhtumeid. Tema lausetes tuleb ette grammatilisi lahendusi, mis – nagu eespool mainitud – ei ole tavapärased ei lähte- ega sihtkeelele, vaid tulenevad autori isikupärasest stiilist.

Na wodach w szyby wieloramienne, w strugi leniwe rozlanych jaśniały fiolet, purpura i złoto, a nad nimi, w powietrzu, rozpościerała się **cisza błękitna, głęboka** (Orzeszkowa).

Mitmeharulistes vetevoogudes, laiskadesse ojadesse valgunult kiirgasid violetsed, purpursed ja kullakarva toonid, nende kohal õhus valitses aga **sügavsinine vaikus** (Orzeszkowa, 2006: 779-780).

Orzeszkowa kirjutab lause lõpus *cisza błękitna, głęboka*, mis stiili järgituna oleks eestikeelses tõlkes *vaikus sinine sügav*. Selline sõnajärg mõjuks aga ebaloomulikult ja raskendaks lause voolavust, arvestades veel lause alguse korrapärasest toonide loetelu. Seetõttu olen tõlkes kasutatud loomulikumat lahendust *sügavsinine vaikus*, kus omadussõnad on koondatud liitsõnaliseks eestäiendiks. Kuigi muutsin sellise lahendusega originaali süntaktilist struktuuri, säilis lause terviklikkus ja poetika.

Antud näide illustreerib, et järeltäiendite tõlkimisel ei ole alati võimalik ega ka otstarbekas säilitada originaali eripära. Mõnikord tuleb teha kompromiss stilistilise täpsuse ja sihtkeele loomulikkuse vahel.

Kuid enamasti olen siiski püüdnud järgida autori lauseehitust ning säilitada järeltäiendite paiknemise lause lõpus.

Allpool toodud näites toongi välja järeltäiendid lause lõppu jäetuna. Ka pole ma neid eraldanud sidesõnaga *ja*, mis oleks eesti keelele omasem, vaid komaga nii nagu need on originaaltekstis. Lause konstruktsioonist ja eesti keele grammatikareeglitest tingituna on lisandunud mõttekriips, mida poolakeelses tekstis ei ole. Mõttekriips koma semel tekitab lugemisel pikema tajutava pausi.

W powietrzu wolnym od szczebiotania ptaków, które złąknione odleciały, czuć było oddechy kilkuset piersi ludzkich, **namiętne, niespokojne** (Orzeszkowa).

Õhus, mis oli tühi hirmuga minema lennanud lindude sädistamisest, oli tunda mitmesaja inimrinna hingust – **kirglikku, rahutut** (Orzeszkowa, 2006: 800).

Mõnikord on aga õnnestunud vältida mõttekriipsu ja eraldada järeltäiendid komaga nii nagu autor seda teeb. Ehkki lisandud komast järeltäiendite loetelus pole ma ka siin saanud täielikult loobuda, sest see eeldaks ühe täiendi *igatsev* muutmist eesttäiendiks – *igatsev üksindus, kibe* ning jätaks lause lõppu ühesõnalise täiendi *kibe*, mis nagu eespool mainitud, mõjuks ebaloomulikult.

Bo nie wiemy, co tam na świecie czyniła, a w oczach stała odbita **samotność tęskniąca, gorzka** (Orzeszkowa).

Sest me ei tea, mida ta selles ilmas tegi, aga tema silmist peegeldus **üksindus, igatsev, kibe** (Orzeszkowa, 2006: 804).

Analüüsitud näidete põhjal võin öelda, et järeltäiendite tõlkimine eeldab paindlikku lähenemist, kuna need ei ole eesti keelele omased. Kui algupärase vormi kasutamine muudab lause raskelt loetavaks, siis tuleb see muuta keelereeglitele vastavaks. Kui on aga võimalik säilitada autori stiil ja järeltäiendid mõjuvad ka sihtkeeles loomuliku täiendusena, siis tuleks seda ilukirjanduses järgida.

Kokkuvõte

Magistriprojekti teoreetiline osa keskendus Eliza Orzeszkowa teose “Gloria victis“ tõlkele nii kirjandusloolisest kui ka tõlketeoreetilisest vaatenurgast. Töö eesmärk oli avada teose tõlkimisega seotud probleeme ning põhjendada tehtud valikuid.

Töö esimesene osas tutvustab Orzeszkowa loomingut, tema rolli poola kirjanduses ning teoste tõlkeid teistesse keeltesse. Lisaks on antud ülevaade Poola ajaloolisest taustast laiemalt, sest eesti lugeja ei pruugi olla kursis sündmustega, mis sillutasid teed Poolas puhkenud ülestõusudele ning nende tähendusele poolakate kultuurimälus. Eliza Orzeszkowa novell “Gloria victis“ keskendub just selle sündmuse kujutamisele.

Töö teine osas keskendub tõlkeprobleemidele, tuues välja teoreetilised seisukohad praktilises kasutuses. Tõlkeanalüüsi keskmes on ideoloogilised, keelelised ja stilistilised lahendused.

Tõlkides püüdsin igati säilitada autori sõnakasutust, kuid mõnel juhul eelistasin ideoloogiliselt neutraalsemat sõnavalikut. Nende kaalutluste juures olid abiks teoreetilised allikad. Samuti tõi teoreetiline raamistik *kodustamise* ja *võõrapärastamise* osas välja kitsaskohad juhtudel, kus reaaside nimetusi polegi otseselt antud, neile üksnes vihjatakse tekstis. Viimaste puhul sõltub mõistetavus suuresti lugeja eelteadmisesest, mistõttu tuleb tõlkijal otsustada, millisel viisil seda sihtkeeles avada.

Suurimaks väljakutseks osutus aga eesti keele oskus. Oma tõlketöös leidsin end pidevalt mõtlemast Edwin Maria Landau 1977. aastal peetud kõnele Heinrich Vossi tõlkepreemia⁵ vastuvõtmisel. Selles kõnes arutleb Landau tõeliselt väärtusliku tõlke üle, rõhutades eelkõige seda, mis enamasti jääb välja kaasaegsete teoreetikute väljaannetest, et tõlkimine ei alga võõrkeelest, vaid hoopiski emakeelst (Landau). Tõlkides olen korduvalt kritiseerinud ja kahtluse alla seadnud oma emakeeleoskust, kuid teisest küljest ongi tõlketöö pidev enesetäiendamise protsess, mida tehes õpid pidevalt midagi uut. Tõlkimine ei ole ju mehaaniline sõnaraamatu rakendamine, vaid tasakaalu otsimine originaali mõtte tõlgenduse ja tõlkija vabaduse vahel seda edasi anda.

⁵ Johann Heinrich Vossi tõlkepreemia antakse igal aastal välja Saksa Keele- ja Kirjandusakadeemia (Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung, DASD) kevadkonverentsil Darmstadtis. Ühendus on pühendunud saksa kirjanduse ja keele edendamisele. Kasutatud 3.05.2026 <https://www.deutscheakademie.de/>

Kasutatud kirjandus

1. Budrewicz, T. (1996). *Przeciw legalizmowi. O A...B...C... Elizy Orzeszkowej*. Krakow: Wydawnictwo Naukowe WSP. S.36-51. Kasutatud 02.05.2026
<https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/1893/PM219--List-nowela-opowiadanie-analzy-i-interpretacje.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Bursztyńska, H. (1996). *Gloria victis Elizy Orzeszkowej*. Kraków : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogiczne. Kasutatud 16.04.2026
<https://rep.up.krakow.pl/xmlui/bitstream/handle/11716/2212/PM219--06--Gloria-victis-Elizy-Orzeszkowej--Bursztynska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Bursztyńska, H. (2013). Romuald Traugutt. Obraz bohatera w opowiadaniu Elizy Orzeszkowej “Oni”. *Magazyn Polski*. 2(86), 8-14. Kasutatud 16.04.2026
https://kresy24.pl/wp-content/uploads/2013/02/Magazyn_Polski_2-2013.pdf
4. Butevič, A. = Бутэвіч, А. (2008). Ажэшка Эліза, Gloria victis. Навэла. Уступнае слова і пераклад з польскай Анатоля Бутэвіч. *Дзеяслоў*, № 4 (35). Kasutatud 16.04.2026
<https://dziejaslou.by/old/www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/azh3502ec.html?OpenDocument>
5. Eesti tõlkekijanduse võrgustik. Kasutatud 23.05.2026
https://data.digar.ee/netl/?_gl=1*_gqe51d*_ga*MjI1MTAyOC4xNzc2MjIyNzkw*_ga_45E84NEWMH*_czE3Nzk1MDE2MzckbzMkZzAkdDE3Nzk1MDE2MzckajYwJGwwJGgw
6. Ehala, M. (2000). *Kirjutamise kunst*. Tallinn: Kirjastus Künnamees.
7. EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. <https://arhiiv.eki.ee/dict/ekss/>
8. Erelt jt. (1993). *Eesti keele grammatika II. Süntaks*. Tallinn: Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituut.
9. Erelt jt. (2020). *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: EKSA. Kasutatud 01.05.2026
https://eki.ee/wp-content/uploads/2024/05/eestikeelekasiraamat_2020.pdf

10. Gaca, A., Witkowski, Z. (2011). Zjednoczenie Włoch. W 150. rocznicę wydarzeń roku 1861. *Toruńskie Studia Polsko-Włoskie*, 11–34. doi: [10.12775/2804](https://doi.org/10.12775/2804)
11. Gargalyk, T. (2025) = Гаргалык, Т. Как в Беларуси уничтожают неугодные памятники? *Медиакомпания DW*, 9 июля. Kasutatud 16.04.2026
<https://www.dw.com/ru/ohrannyj-status-ne-spasaet-kak-v-rb-unictozaut-neugodnye-pamatniki/a-73211744>
12. Górniak, T. (2014). Głos znad Niemna. Nowe spojrzenie na twórczość Elizy Orzeszkowej w świetle badań nad księgozbiorem prywatnym pisarki. Łódź: Bibliotekarz Podlaski. *Ogólnopolskie Naukowe Pismo Bibliotekoznawcze i Bibliologiczne*. Tom 15, Numer 1 (28), s. 87-106. Kasutatud 16.04.2026
https://www.ksiaznicapodlaska.pl/site/bibliotekarz/28/6_Teresa_Gorniak.pdf
13. Hrodzienskaja Prauda = Гродзенская праўда. (2021). «Марта» на языке эсперанто. Более столетия назад создатель международного языка Людвиг Заменгоф сам лично перевел роман Элизы Ожешко, 26. июля. Kasutatud 16.04.2026
https://grodnnews.by/news/kultura/marta_na_yazyke_esperanto_bolee_stoletiya_nazad_sozdatel_mezhdunarodnogo_yazyka_lyudvig_zamengof_sam_lichno_perevel_roman_elizy_ozheshko_.html?amp=1
14. Kotowska Hagström, Ś. (2008). *Eliza Orzeszkowa w kręgu literackiej Nagrody Nobla. Eliza Orzeszko och Nobelpriset i litteratur*. Stockholm: Stockholms Universitet. Kasutatud 16.04.2026 <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:450392/FULLTEXT01.pdf>
15. Kroon, K. (2014). Arvustused. *Ajalooline Ajakiri*, 2/3 (148/149), 271–284.
16. Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge.
17. Lefevere, A. (2017). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge. Kasutatud 16.04.2026
https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=wPspk8cAAAJ&citation_for_view=wPspk8cAAAAJ:Qo2XoVZTnwC
18. Lindau, E. M. (1978). *Von Sinn und Rang des Übersetzen*. 15. Jahrgang, Nr. 6. Tübingen: Der Übersetzer. Kasutatud 16.04.2026 <https://zsue.de/wp-content/uploads/2020/08/DerUebersetzer-1978-06.pdf>,

<https://www.deutscheakademie.de/de/auszeichnungen/johann-heinrich-voss-preis/edwin-maria-landau/dankrede>

19. Lindepuu, H. (2024). Hendrik Lindepuu: mind ei kõida teosed, kus teemaks armunute hale nuuksumine. Intervjuu Maarja Vainole. *ERR*. 13.mai. Kasutatud 16.04.2026
<https://kultuur.err.ee/1609341114/hendrik-lindepuu-mind-ei-koida-teosed-kus-teemaks-armunute-hale-nuuksumine>
20. Lindepuu, H. (2024a). Miks klassikud? *Hendrik Lindepuu Kirjastus*. 19. veebruar. Kasutatud 16.04.2026 <http://hlk.ee/uudised/view/44>
21. Lukowski, J., Zawadzki, H. (2019). *A Concise History of Poland*. New York: Cambridge University Press.
22. Miłosz, C. (1995). *Historia Literatury Polskiej do roku 1939*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
23. Nielepko, H. (2019). Импрессионистские описания в новелле «Gloria victis» Элизы Ожешко. Eliza Orzeszkowa: pamięć kultury: studia i głosy. *Temida 2*, 329-342. Kasutatud 16.04.2026
https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/10436/1/H_Nielepko_Impressjonistskie_opisanie.pdf
24. Nowak, M., Statsiak, P. (2020). eBook Czytaj po polsku. Eliza Orzeszkowa: Gloria victis. Poziom podstawowy A1-A2 pdf. Katowice: Uniwersytet Śląski.
25. Orzeszkowa, E. *Gloria victis*. Warszawa: Fundacja Wolne Lektury. Kasutatud 16.04.2026 <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/gloria-victis-gloria-victis.html>
26. Orzeszkowa, E. (2026). Gloria victis. *Ajakiri Akadeemia 5(446)*, 779-807.
27. Sindetskaja, N. (2008). *Polsko-estońskie stosunki kulturalne w latach 1918-1939*: praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Lewandowskiego. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
28. SJP = Słownik języka polskiego <https://sjp.pl/towarzysz>
29. Szukała, M. (2016). Prof. Szwarz: panowanie Aleksandra II było jednocześnie zmianą i kontynuacją. *Dzieje.pl*. Portal Historyczny. Kasutatud 16.04.2026
<https://dzieje.pl/aktualnosci/prof-szwarc-panowanie-aleksandra-ii-bylo-jednoczesnie-zmiana-i-kontynuacja>

30. The Nobel Prize in Literature: Nominations and reports 1901–1950. Kasutatud 16.04.2026 <https://www.nobelprize.org/prizes/themes/the-nobel-prize-in-literature-nominations-and-reports-1901-1950/>
31. Valgevene Riikliku Kirjandusajaloo Muuseumi koduleht = Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры. Прэзентацыя кнігі «Эліза Ажэшка “Над Нёманам”», 23 сентября 2020. Kasutatud 16.04.2026 https://bellitmuseum.by/news_/prezentacyya-knigi-eliza-azheshka-nad-nyomanam/
32. Venuti L. (2004). *The Translator’s Invisibility. A History of Translation*. London and New York: Taylor & Francis e-Library. Kasutatud 16.04.2026 https://www.academia.edu/25783955/Venuti_The_Translators_Invisibility_A_History_of_Translation
33. Väli, T. (2022). Poola kasvatab end taas kiiresti sõjaliseks suurjõuks Euroopas. *Postimees*, 24. august. Kasutatud 16.04.2026 <https://www.postimees.ee/7589642/tugev-armee-poola-kasvatab-end-taas-kiiresti-sojaliseks-suurjouks-euroopas>
34. Zerkalo (2023). = Зеркало. Помните памятный знак повстанцам Калиновского, пропавший в Гродно? Власти дали странное объяснение, что с ним произошло. *Независимое медиа*, 22 августа. Kasutatud 16.04.2026 <https://news.zerkalo.io/cellar/46904.html>

Summary

The master's project "**Translation novella Gloria victis by Eliza Orzeszkowa to Estonian**" is the translation of *Gloria victis* by Eliza Orzeszkowa from Polish into Estonian, accompanied by an afterword written by the author of the project. Both the translation and the afterword were published in the 5th issue of the journal *Akadeemia* in 2026.

The first part of the project introduces Orzeszkowa's literary work, her role in Polish literature, and translations of her works into other languages. In addition, it provides a broader overview of the historical background of Poland.

The second part is theoretical and concentrates on several translation problems encountered in the Estonian translation of the novella. Attention is paid to ideologically marked vocabulary, the translation of epithets, implicit cultural references, and sentence structure.

The study also discusses translation theories by André Lefevere and Lawrence Venuti, focusing on ideology in translation as well as the concepts of domestication and foreignization. The analysis also examines Orzeszkowa's stylistically marked syntax and the difficulties of preserving her rhetorical and poetic style in Estonian. The aim of the project was to examine the translation-related challenges of the work and to justify the translation choices made.

In translating, I sought to preserve the author's choice of words as faithfully as possible; however, in certain cases I opted for more ideologically neutral wording. Theoretical sources proved helpful in making these decisions. The theoretical framework concerning domestication and foreignization also highlighted difficulties in cases where realia are not explicitly named, but merely alluded to in the text. In such instances, comprehensibility depends largely on the reader's prior knowledge, which means that the translator must decide how these references should be rendered and clarified in the target language.

Lisa 1. Projekti tööprotsessi päevik

Valisin magistriprojekti praktiliseks osaks Eliza Orzeszkowa novelli “Gloria victis” tõlkimise. See mõte tekkis mul mõned aastad tagasi poola keele suvekursusel, kus teost tutvustati. Toona käsitlesin seda pigem huvitava katsetusena, sest tekst oli suhteliselt lühike ja lugedes ei tundunud ka eriti raske. Kui magistriastmes tuli mõelda lõputöö teemale, otsustasin juba alustatud tõlketöö juurde tagasi pöörduda. Kohtusin juhuslikult ka tõlkija Erle Nõmmiga, kelle käest sain esimesed head näpunäited tõlke heaks õnnestumiseks. Küsisin temalt nõu epiteetide tõlkimise kohta – kas ja kui palju ma võiksin neid eesti keelele omasemaks muuta. Ta rõhutas ka seda, et selle teose puhul tuleb jälgida teksti voolavust ka eesti keeles.

Sügis 2024

Kinnitasin teemavaliku kokkuleppel määratud juhendajaga, kelleks sai kirjandusõpetuse lektor Katre Talviste. Kuna Talviste poola keelt ei oska, siis pidasin vajalikuks, et töö õnnestumiseks peaks kaasjuhendajaks hakkama poola keele külalislektor Marcin Raiman. Raiman oli minu tõlkekatsetusega juba varasemalt kursis ja õhutas mind tagant selle avaldamisega juba enne projektina töösse võtmist.

Talv-kevad 2024-2025

Valmis esialgne versioon tõlkest. Kirjutasin välja enim tõlkeprobleeme valmistanud probleemid. Enamasti olid murekohtateks Orzeszkowa väga pikad laused, mis eesti keelde tõlgituna tundusid mõnikord kohmakatena. Autori tekst oli voolav ja see ei tohtinud eesti keeles kaduma minna. Ka oli sõnu, mis tundusid mulle, et need on võimalik asendada täpsematega, kuid mis kohe pähe ei turgatanud. Tõlkimisel oli mulle suuresti abiks “Eesti keele seletav sõnaraamat“ ja interaktiivne tõlkesõnastik keeleportaali bab.la leheküljel, kus on võimalik vaadata sõnade tähendust mitmes keeles, lisaks on seal välja toodud ka tegusõnade pöördvormid kõikides aegades. Raskusi valmistasid ka mõned metafoorilised väljendid või sõnad, mida eesti kultuuriruumis ei tunta. Samas on teoses ka päris suur hulk taimede nimetusi ja et need kõik eesti keeles õige vaste saaks kontrollisime neid ladina keele baasil (ladinakeelse vaste saime Vikipeediast), mida võrdlesime pildimaterjaliga Google’is.

Katre Talvistelt sain kevadel soovitusi järeltäiendite säilitamise osas tõlkes, millest on pikemalt kirjutatud ka magistrip projekti analüüsis osas.

Sügis 2025

Alustasin poola keele lektoriga tihedamat koostööd tegema kohtusime reeglina kord nädalas ülikooli ruumides, kus arutlesime sõnade tähenduse ja nende sobivuse üle tõlkes ning samas lugesin talle ka teost ette, et harjutada poolakeelset hääldust.

Talv 2025-2026

Probleem oli avaldamisega, sest ma polnud tegelenud veel kirjastuse otsimisega. Rebekka Lotmani soovitusel pöördusin ajakirja Akadeemia toimetuse poole. Kirjeldasin teost, mida tõlgin ja saatesõna, mille juurde kirjutan ning uurisin selle avaldamisvõimaluse kohta. Aasta lõpus sain vastuse, et toimetuse on nõus selle avaldama maikuu numbris 2026. See eeldas, et kirjatööd on valmis hiljemalt märtsikuu viimasel nädalal.

Tõlge on valmis ja mitu korda üle loetud ja korrastatud. Probleeme tekitasid veel üksikud sõnad ja lausekonstruktsioonid. Saatsin tõlke juhendajale, et leida lahendused probleemkohtadele, mis eesti keeles ei tundu veel nii head nagu tahaks. Kohtudes juhendajaga selgus kohe tõsiasi kui vajalik on teise lugeja pilk tööle, sest vaatamata mitmekordsele ülelugemisele oli töösse sisse jäänud ikka veel lohakusvigu. Tuginedes Talviste väga heale keelevaistule ja toimetajakogemusele sai juba kohtumisel parandatud mitu lausestust. Mõned neist jäid mulle kodus ümbersõnastamiseks.

Kevad 2026

Teoses oli sõna, millele otsisime kaua eestikeelset vastet – sõnasõnalises tõlkes *erapost* või *tsiviilpost* või *kodanikupost*, kuid ükski neist ei andnud edasi seda mõtet, mis oli poolakeelses tekstis. Lõpuks pakkus Talviste välja sõna *ülestdõusupost*, mis sobis mõeldud variantidest kõige paremini.

Alustasin saatesõna kirjutamist, milles käsitlesin Poola ajalugu, lähtudes selle geograafilisest paiknemisest ida ja lääne mõjusfääride ristteel, ning andsin ülevaate riigi jagamistest,

ülestdõusudest ning poola keele ja kultuuri säilitamisest. Saatesõna eesmärk oli luua vajalik taust Eliza Orzeszkowa teose konteksti paremaks mõistmiseks.

Esitasin tõlke ja saatesõna ajakirja Akadeemia toimetusele. Nädala pärast sain tagasi toimetatud variandi, milles oli tehtud väikseid parandusi. Paari tõlgitud sõna kohta küsiti ka täpsemaid selgitusi.

Suhtlus toimetusega oli väga meeldiv ja kiire. Vastused tulid isegi nädalavahetustel. Maikuu teisel poolel anti mulle teada, et ajakiri on ilmunud ja võin autorieksemplarile järgi tulla. Lisaks sain toimetuselt ka mõned separaadid.

Olen oma juhendajate tänuvõlglane, sest nende soovitusel ja parandused on alati olnud asjakohased.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Renate Ilves
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Eliza Orzeszkowa novelli “Gloria victis” eestindamine
(*lõputöö pealkiri*)

Mille juhendaja (d) on Katre Talviste ja Marcin Raiman
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Renate Ilves
25.05.2026